

УДК 346.9+349.6
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v5.2022.6>

А. І. Лига
orcid.org/0000-0002-5171-747X
провідний економіст
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова
Національної академії наук України»

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ДЕРЖАВНОГО, РЕГІОНАЛЬНОГО, СУСПІЛЬНОГО ТА САМОРЕГУЛЮВАЛЬНОГО ВПЛИВУ НА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ З МЕТОЮ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ

Постановка проблеми.

На теперішній час в Україні переважно сформувалася наукова думка, щодо захисту прав споживачів потрібно підходити виключно з позиції цивільно-правових відносин, а роль та місце держави (її органів в цій сфері) у цих правовідносинах розглядається виключно з позиції правостановлюючого та адміністративного впливу.

Водночас практично всі науковці у своїх працях визнають, що «споживач» є найбільш слабкою та найменш поінформованою та професійною стороною на ринку яка потребує особливих (спеціальних) умов захисту своїх прав [1; 2]. А спеціальність норм права, не дуже корелюються з вимогами універсальності правових норм притаманних цивільно-правовим відносинам.

Також слід нагадати, що науковці з галузі господарського права, зокрема В. К. Мамутов та О. О. Чувпило, зазначають, «питання захисту прав споживачів та чесної конкуренції можна визначити як явища взаємодоповнюючі один одного, що потребують особливої підтримки держави» [3].

О. П. Подцерковний, розглядаючи предмет господарсько-правового регулювання та визначивши три основних типи господарських відносин, зазначив, що захист прав споживачів слід віднести до організаційно-господарських відносин, що складаються по вертикалі між суб'єктами господарської діяльності (далі СГД) та суб'єктами організаційно-господарських повноважень [4] (ст. 21). При цьому вертикальні відносини у сфері господарювання (організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини) не віддільні від горизонтальних відносин (господарсько-виробничі відносини), вони не злиті воедино, але один без одного не потрібні [4] (ст. 22).

Таким чином предмет господарсько-правового регулювання питань пов'язаних з захистом прав споживачів охоплюють всю номенклатуру господарських відносин по вертикалі та по горизонталі. Вони відповідають низці критеріїв, що характеризують їх як складну господарсько-правову категорію, зокрема це: істотний вплив на господарську мету; суб'єктність відносин у сфері господарювання; відповідність основам правопорядку

та принципам у сфері господарювання; складність та різноманітність організаційних та технологічних форм; спеціальний та індивідуальний характер правового регулювання; соціальна спрямованість заходів державної підтримки спрямованих на обмеження монополізму та захист споживачів від недобросовісної конкуренції.

Також актуальність статті обґрунтовується євроінтеграційними процесами України. Так надання 23.06.2022 Україні статусу кандидата в члени ЄС, що вимагає приведення законодавства України до базового законодавства ЄС. Положення глави 20 Розділу 5 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом з іншої передбачає досягнення сумісності систем із захисту прав споживачів, яка своєю чергою використовує низку господарсько-правових засобів впливу на суб'єктів господарювання не тільки з боку держави, але і з боку суспільства та саморегулювальних об'єднань представників бізнесу.

Враховуючи зазначене, виникає необхідність дослідити основні господарсько-правові засоби державного, регіонального, суспільного та саморегулювального впливу на суб'єктів господарювання з метою захисту прав споживачів в контексті можливості їх врегулювання в правовому полі України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питаннями використання господарсько-правових засобів для здійснення державного впливу на суб'єктів господарювання займалась низька українських вчених, які значно розширили перелік основних господарсько-правових засобів державного регулювання господарської діяльності визначеного у статті 12 Господарського Кодексу України [5].

Зокрема, В. С. Щербина дослідивши перелік основних засобів визначений у статті 12 Господарського кодексу України не тільки поділив його на три групи засобів (економіко-правові засоби, організаційно-правові засоби та юридичні (правові) засоби), але і зазначив, що він не є вичерпним, та існує можливість його розширення шляхом закріплення в нормативно-правових актах інших засобів державного регулювання [6].

З його думкою погоджується Л. С. Тертишна яка розширила перелік такими додатковими засобами як окремі бюджетні програми розвитку регіону; сприяння залученню зовнішніх і внутрішніх інвестицій; кредитно-гарантійні механізми підтримки суб'єктів підприємництва; реалізація державних та регіональних програм з розвитку промисловості, транспорту, освіти; стимулювання інноваційного розвитку підприємництва; державна підтримка транскордонного співробітництва тощо [7].

Подібну до зазначених думок позицію, висловив Р. І. Шабанов, що прямо зазначає «перелік засобів регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання не є вичерпним, оскільки зазначені засоби не закріплюють усього різноманіття інструментів впливу на господарську діяльність» [8].

Д. С. Коритін вважає господарсько-правовими засобами державного регулювання господарської діяльності, що спрямовані на підтримку СГД: кредитно-гарантійні, фінансово-кредитні, навчально-освітні, інформаційно-консультативні, інфраструктурні та інші засоби [9].

Своєю чергою відсутність в працях українських науковців (у тому числі вищезазначених) сталою для всіх авторів визначення поняття господарсько-правових засобів державного регулювання господарської діяльності, недостатність досліджень використання цих засобів саме в контексті захисту прав споживачів, низька увага до можливості партнерського використання державою для досягнення результатів відповідної політики засобів регіонального, суспільного та саморегулювального впливу, відкриває широке поле для дослідження цієї наукової проблеми.

Мета статті. Дослідити сутність та номенклатуру господарсько-правових засобів державного, регіонального, суспільного та саморегулювального впливу на суб'єктів господарювання в контексті захисту прав споживачів.

Ця мета передбачає досягнення наступних цілей:

1. Дати визначення поняттям метод та засіб державного впливу на господарські відносини;
2. Визначити сутність та мету державної споживчої політики;
3. Класифікувати основні господарсько-правові методи;
4. Визначити основні засоби державного, регіонального, суспільного та саморегулювального впливу на суб'єктів господарювання з метою захисту прав споживачів;
5. Зробити висновки, щодо основних недоліків законодавства в контексті забезпечення функціонування зазначених засобів та надати пропозиції, щодо їх усунення.

Результати дослідження.

Сьогодні, перелік основних господарсько-правових засобів державного регулювання господарської діяльності надано в статті 12 ГКУ.

У частині першій цієї статті, джерелами засобів державного регулювання господарської діяльності визначено: державну економічну політику та інші програми економічного і соціального розвитку. Цими програмами, ГКУ та іншими законодавчими актами визначено умови, обсяги, сфери та порядок застосування окремих видів засобів державного регулювання такої діяльності.

Частина друга вищезазначеної статті надає перелік основних засобів регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарської діяльності, до яких віднесено: державне замовлення; ліцензування, патентування і квотування; технічне регулювання; застосування нормативів та лімітів; регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій.

Втім зміст частини першої та другої, а також множинність джерел засобів державного регулювання припускає, що перелік не є вичерпним і крім основних засобів існують неосновні (додаткові) засоби, які виходять з принципів пріоритетів та завдань визначених у політичних документах.

З такою думкою зокрема погоджується низка українських науковців, основі позиції яких було наведено в аналізі останніх досліджень і публікацій до цієї статті.

Враховуючи, що українські вчені, вважають перелік господарсько-правових засобів державного регулювання господарської діяльності значно ширшим ніж визначено у статті 12 ГКУ, а у визначеннях таких засобів проглядається різність підходів до розуміння терміну засіб (який на сьогодні в законодавстві прямо не визначено), з'являється доцільність розгляду змісту поняття господарсько-правового засобів державного регулювання господарської діяльності.

Так Л.С. Тертишна під засобами державного регулювання господарської діяльності розуміє сукупність економічних, правових, організаційних способів здійснення регулюючого впливу держави в особі органів, наділених організаційно-господарськими повноваженнями на діяльність СГД [7].

Г. В. Смолин прямо не визначає поняття засобів державного регулювання господарської діяльності, але зі змісту наведеної ним кваліфікації таких засобів, можна зробити висновок, що він ототожнює поняття спосіб, засіб та метод [10].

І якщо поняття спосіб він використовує як універсальне, що характеризує і засоби і методи, то останні два, він розрізняє. Так під засобами він розуміє сукупність норм дозвільного, зобов'язаль-

ного, та заборонного характеру, а під методами – сукупність передбачених законодавством способів через які норми (засоби) господарського права безпосередньо впливають на господарську діяльність господарюючих суб'єктів із метою задоволення соціально-економічних суспільних потреб. Тобто засоби (норми) складаються та реалізуються через сукупність методів.

Натомість Р. І. Шабанов, в цілому побудувавши подібну конструкцію де засіб ототожнюється з нормами права, а метод з практичною діяльністю, пішов від зворотного оскільки вважає, що засоби правового регулювання господарської діяльності є суто теоретичним поняттям впливу держави на сферу підприємництва з метою створення або забезпечення умов їхньої діяльності відповідно до прийнятої національної економічної політики, що застосовується для відстоювання галузевої специфіки господарського права. Своєю чергою, методи державного впливу на економіку мають практичний сенс, оскільки дозволяють виробити зміст державної економічної політики для цілей подальшого правового закріплення. Тому на його думку методи державного впливу на економіку складаються з певного набору засобів регулювання [8].

До господарсько-правових засобів державного регулювання економіки Р. І. Шабанов, насамперед відносить, правові прямі та непрямі засоби. Особливістю прямих засобів слушно визначено, властивість владних регуляторів з примусу СГД до дій певним чином, у господарському середовищі. Непрямі засоби – це ті регулятори економічного середовища, які стимулюють ефективне господарювання і додають економічної вигоди поведінці.

Своєю чергою О. П. Подцерковний, ототожнює поняття засобу та способу, при цьому з одного боку вважає, засіб складовою методу, а з іншого використовує ці поняття як синоніми. В той самий час, виділяючи з поняття засіб (метод) окремо форми регулювання господарської діяльності.

На його думку, засіб (метод) це спосіб досягнення мети вирішення конкретного завдання, сукупність прийомів та операцій.

Під методом (засобом) державного впливу на господарські відносини ним розуміється сукупність прийомів впливу держави через органи законодавчої виконавчої і судової влади на суб'єктів господарських відносин з метою створення і забезпечення умов господарської діяльності відповідно до ідеї соціальної орієнтованості економіки і економічної політики.

Також, доцільно згадати Д. В. Лічак, що деталізувала опис системи непрямих господарсько-правових засобів державної підтримки, виокремленням наступних її груп: засоби організаційно-правової підтримки, фінансово-господарські засоби, інфраструктурні засоби, засоби акти-

візації використання ресурсів держави, засоби зовнішньоекономічної підтримки, інформаційно-консультативні засоби [11].

В. С. Щербіна під засобами державного регулювання господарської діяльності визначає – встановлені законом економічні, організаційні і правові інструменти (знаряддя) регулюючого впливу держави в особі уповноважених органів на діяльність СГД [6].

Попри достатню влучність визначення В. С. Щербіною терміну засіб державного регулювання господарської діяльності, його подальша кваліфікація засобів, на нашу думку є насправді кваліфікацією методів, адже входить в пряме протиріччя з його власним визначенням цього терміну як *конкретного встановленого законом економічного, організаційного і правового інструменту (знаряддя) регулюючого впливу держави*.

Дослідивши роботи вищезначених науковців та використання зазначених термінів в українському законодавстві автор вважає слушною думку Г. В. Смолина якій наголошуючи на схожості понять способу, засобу та методу, використовує лише поняття способу як універсальне, що характеризує і засоби й методи, але відрізняє останні два поняття. При цьому складно погодитись з його баченням методів, як складових засобів [10].

Вважаємо, що попри переплетення методів та засобів один з одним, по факту співвідносяться вони як поняття абстрактне до конкретного. Отже, на нашу думку *метод*, є поняттям абстрактним, що дає загальне розуміння алгоритму досягнення впливу на СГД, в той час як, *засіб* конкретно вказує на прикладний інструмент (знаряддя) державного впливу на СГД, що передбачений нормами права.

При цьому, вплив цих понять один на одного, по суті рівнозначний. Саме це на нашу думку пояснює чому одні науковці вважають, що методи складаються з засобів, а інші висловлюються навпаки.

Наприклад, засіб державного кредитування з одного боку можна характеризувати як одну зі складових методу непрямого впливу на СГД, а з іншого, означити як засіб, що може складатися з індивідуальних, секторальних, загальних, разових, тимчасових, постійних, непрямих та інших методів.

Така думка також обґрунтовується морфологічно, адже метод (від грец. μέθοδος – «шлях крізь») це систематизована сукупність кроків тотожна алгоритму дій чи технологічному процесу, що потрібно здійснити, для виконання певного завдання заради досягнення певної цілі [12]. Водночас вона також корелюється з ГКУ, адже перелік основних засобів регулюючого впливу держави наведений у статті 12 має характер конкретних інструментів (знарядь).

Враховуючи вищезазначене *дамо визначення методів державного впливу на господарські відносини* – як набору певних алгоритмів, що застосовуються державою в залежності від типу пріоритетів та завдань державної економічної політики з врахуванням внутрішніх та зовнішніх факторів для оптимального, найбільш ефективного досягнення результатів, через сукупність скінченних, дискретних, визначених прийомів та операцій.

Відповідно *засоби державного впливу на господарські відносини* – це сукупність законодавчо визначених інструментів (економічних, організаційних, суспільно-сприятливі, адміністративних, і правових), що відповідаючи пріоритетним цілям та завданням прийнятої економічної політики, дозволяють уповноваженим державним органам забезпечувати ефективний регулюючий вплив держави на діяльність СГД.

Така прив'язка методів та засобів державного впливу на господарські відносини до державної економічної політики (та державної споживчої політики) обґрунтовує необхідність визначення сутності та мети державної споживчої політики.

Дослідивши підхід застосований О. В. Зверевою до визначення споживчої політики – як «політики держави, що спрямована на створення сприятливих умов для насичення споживчого ринку якісною та безпечною продукцією і підвищення рівня захисту здоров'я й безпеки споживачів, а також удосконалення законодавства про захист прав споживачів» вважаємо, що він значно звучує таку політику спрямовуючи її до врегулювання визначеного автором, обмеженого кола питань, а також використання фактично одного суб'єкта з її реалізації [13].

Певне розширення підходу до зазначеного поняття проглядається у праці Є. В. Ромат де зазначається, що «споживча політика – це цілеспрямована та системна діяльність органів державного управління, яка має на меті ефективне регулювання суспільно важливих питань у сфері споживання в інтересах кожного зі споживачів та водночас в інтересах усього суспільства, забезпечуючи при цьому дотримання прав споживачів за допомогою правових, адміністративних та економічних інструментів державного впливу з широким залученням громадськості та індивідуальної ініціативи споживачів» [14].

В. В. Толстоног проаналізував думки значної кількості вчених значно покращив це визначення, заявляючи, що «Споживча політика – це процес діяльності системи суспільних, державних і муніципальних інститутів, спрямований на захист законних прав та інтересів споживача, формування активної громадянської позиції особистості в сфері споживання, розвиток споживчої культури населення, вдосконалення споживчого законодавства» [15].

Науковий доробок українських вчених В. Д. Мужайло та О. О. Слободянюк полягає в тому, що вони акцентують на «необхідності формування державою та інститутами, за посередництвом яких реалізується політика у сфері захисту прав споживачів не тільки правової бази, але і суспільної атмосфери та правил поведінки учасників споживчого процесу: формування у виробників правил поведінки у відносинах із споживачами, а у споживачів – усвідомлення того, що вони можуть і мають захищати свої права» [16].

Підсумовуючи, зазначені визначення робимо висновок, що українські науковці, наголошують на таких специфічних особливостях споживчої політики як: *необхідності функціонування системи суспільних, державних і муніципальних інститутів; спрямованості політики на захист всіх законних прав та інтересів споживача; забезпечення прийняття і вдосконалення не тільки правової бази, але і інститутів та інструментів, що утворюють суспільну атмосферу та правила поведінки учасників споживчого процесу, у виробників формують правила поведінки та стандарти у відносинах із споживачами, а у споживачів – усвідомлення того, що вони можуть і мають реальні механізми для активної громадянської позиції у захисті своїх прав та відповідального споживання.*

Важливо, щоб при формуванні економічної політики, пріоритети економічного розвитку формувалися за принципом від більшого значення для економіки до меншого. Отже, оскільки споживачі є найбільшими інвесторами економіки та наповнювачами бюджету, а добросовісний бізнес головним джерелом офіційної зайнятості та виробництва якісної та безпечної продукції, то ефективна політика з захисту їх інтересів та прав і має бути головним пріоритетом загальноукраїнської економічної політики відновлення країни.

Враховуючи вищезазначене, *визначимо сутність державної споживчої політики* – як соціально-справедливий, цілеспрямований, циклічний процес, що через політичні елементи системи ЗПС (законодавство, державна стратегія, механізми правозастосування та відшкодування, організаційно-господарські механізми, процедури та вимоги до процесів) забезпечують безперервну взаємодію та синтез діяльності суспільних, державних і муніципальних інститутів (суб'єктів) споживчої політики, що беззаперечно гарантує: забезпечення всіх прав та інтересів споживачів (як найслабшої сторони із спеціальним державним захистом); довіру споживачів до споживчого ринку; раціоналізацію споживання; дуальний зв'язок з захистом економічної конкуренції від недобросовісних господарських практик; врахування усіма іншими державними політиками, що мають вплив на споживачів.

Відповідно до вищезазначеної сутності державної споживчої політики *метою споживчої політики України* є – розбудова ефективної національної системи ЗПС, через встановлення її принципів, пріоритетів та завдань, забезпечених ефективними та послідовними засобами та методами їх досягнення, через використання структури та ієрархії взаємодії інститутів (суб'єктів) цієї системи.

Використовуючи наукові доробки вищезгаданих науковців пропонуємо розширити *класифікацію методів державного впливу на господарські відносини за одинадцятьма критеріями*:

За характером (напрямом) впливу – *прямий та непрямий*;

За суб'єктом (джерелом) впливу – *державний та недержавний (приватно-партнерський, суспільний, ринковий)*;

За об'єктом впливу – *цільове-ціннісний, функціональний*;

За рівнем охопленням (масштабом) впливу – *індивідуальний, груповий (галузевий, регіональний, місцевий), загальний, міжнаціональний*;

За тривалістю впливу – *разовий, тимчасовий і постійний*;

За типом впливу на господарську діяльність – *тарифний, нетарифний, кредитно-гарантійний, інфраструктурний, інноваційний, споживчий (системно-гарантований, навчально-освітній, інформаційний, консультативний, екологічний, дорадчий)*;

За легітимізацією прийняття – *правовий, неправовий*;

За характером впливу – *стимулюючий, стримуючий, комплексний*;

За способом втручання у господарську діяльність – *адміністративний, економічний, інституційний, соціально-психологічний метод*;

За методом підпорядкуванням СГД суспільному господарському порядку – *приписів, автономних рішень, координації, рекомендацій*;

За змістом правового впливу – *правове регулювання господарської діяльності, правовий впливу на економіку*.

Переходячи до визначення основних засобів державного, регіонального, суспільного та саморегульовального впливу на суб'єктів господарювання з метою захисту прав споживачів, слід зазначити, що умовно їх, можна поділити на чотири групи: економіко-правові засоби (з економічним ефектом); – організаційно-правові засоби (з організаційним ефектом); – суспільно-правові засоби (з суспільним, партнерським, освітнім та іміджевим ефектом) – юридично-адміністративні правові, засоби (з договірним та/або адміністративно-санкційним ефектом).

Тісна прив'язка зазначених засобів впливу, до власне споживчої політики (мета якої як зазна-

чалось включає розбудову ефективної національної системи ЗПС), обґрунтовує необхідність охоплення всіх рівнів національної системи захисту прав споживачів як по вертикалі (між-національний, національний, регіональний, та місцевий рівні) так і по горизонталі (рівень правових інструментів споживчої політики та рівень інститутів (суб'єктів) споживчої політики. Отже, повинні включати як державну, (регіональну) так і суспільну та саморегульовальну складову.

На підставі аналізу чинного законодавства, а також наукових праць українських вчених, вище була доведена як можливість, так і необхідність розширення переліку зазначених у статті 12 Господарського Кодексу України основних засобів, неосновними (додатковими) засобами спрямованими на ефективне вирішення конкретних завдань споживчої політики.

Отже, окрім основних господарсько-правових засобів впливу на СГД визначених у зазначеній статті з врахуванням специфіки системи захисту прав споживачів та державної споживчої політики, пропонуємо розширити зазначений перелік, включенням засобів впливу на СГД доповненого вищезазначеними науковцями. Зокрема це засоби: припинення та призупинення господарської діяльності; націоналізація; управління державних підприємств установ і організацій приватизація; організаційно-господарські договори, типові та примірні договори; процедури відшкодування збитків у сфері господарювання; штрафні та оперативно-господарські, адміністративно-господарські санкції.

Крім того, пропонується доповнення засобами, що досягаються державою через розвиток державного партнерства з суспільними та саморегульовальними суб'єктами. Головною особливістю таких засобів є те, що попри їх необхідність на сьогодні вони в Україні відсутні, а їх правове регулювання в кращому випадку знаходиться на стадії законопроектів.

Зокрема до таких засобів слід віднести вплив; *органів лобювання, партнерства та представництва* (Національна Рада з питань захисту прав споживачів, відповідні місцеві ради, ЕЕЕСС, представництва в технічних комітетах із розроблення стандартів, органах атестації, сертифікації та саморегулювання тощо); *органів альтернативного вирішення спорів* (медіація, омбудсмени, третейські суди, міжнародний комерційний арбітраж); *органу незалежних споживчих експертиз* (національний інститут споживчих експертиз, громадська експертиза); *процедури ієрархічного зростання сприяння та супроводу обґрунтованих справ із захисту прав споживачів* (органи СГД, організації незалежного посередництва, муніципальні та державні органи, судові органи); *процедури недержавного (незалежного) контр-*

олю (споживачі, їх об'єднання та конкуренти); *практик та процедур добросовісного саморегулювання господарюючих суб'єктів* (Кодекси, доброзичливі для споживачів системи, НАССР тощо); *відкритих стаціонарних та цифрових інформаційних, освітніх та консультативних баз даних, платформ, центрів, закладів* (у т. ч. електронна книга відгуків та пропозицій, систем швидкого оповіщення про небезпеку RAPEX та RASFF, програми споживчої (добросовісної господарської) освіти у громадських та професійних закладах тощо); *процедури прозорості розрахунків та просування товарів та послуг на ринку* (обов'язковість РРО, електронний паспорт товару тощо); *обов'язкового повноцінного представництва у наднаціональних споживчих структурах як державного, так і суспільного рівня*. (Consumer International, споживчі органи ООН та Європейської комісії, мережі споживчих європейських центрів ECC-Net.

Таким чином, визначивши основні господарсько-правові засоби впливу на СГД доцільно згрупувати зазначені засоби, визначив основні методи притаманні кожній з вище визначених чотирьох груп господарсько-правових засобів.

Отже, економіко-правові засоби це сукупність інструментів спрямованих на прямий економічний ефект від їх застосування для СГД.

Економіко-правові засоби спрямовані на самостійний вибір СГД бажаної для держави та суспільства моделі господарської діяльності. Для зазначених засобів основними акторами (контрагентами) СГД є держава (чи муніципальна влада).

Тому за характером впливу вони належать до *непрямих методів*; а за суб'єктом впливу до *державних методів* (використовуються органами виконавчої та муніципальної влади в межах делегованих повноважень); за об'єктом впливу використовуються *функціональні методи*; за рівнем охоплення переважно *групові (секторальні, регіональні, муніципальні) та загальні методи*; за тривалістю впливу переважно *постійні та тимчасові методи*; за типом впливу на господарську діяльність – переважно *тарифний, кредитно-гарантійний та інфраструктурний, інноваційний методи*; за легітимізацією прийняття – *можуть використовуватись обидва методи*; за характером впливу – *переважно стимулюючий та комплексний методи*; за способом втручанням у господарську діяльність – *економічний метод*; за методом підпорядкуванням СГД суспільному господарському порядку – використовуються *методи автономних рішень та рекомендацій*; за змістом правового впливу – *метод правового впливу на економіку*.

Використання зазначених методів дозволяють віднести до цієї групи такі економіко-правові засоби впливу на СГД:

1. Визначення економічних, інфраструктурних та інноваційних стимулів для добросовісних СГД у державній економічній та споживчій політиці та в інших програмах економічного і соціального розвитку;

2. Встановлення податків зборів та інших обов'язкових платежів (сприятливі для СГД, що долучаються до добросовісних господарських практик);

3. Інфраструктурна та інноваційна підтримка (добросовісної економічної конкуренції);

4. Державне замовлення (з умовами участі які стимулюють використовувати добровільні стандарти долучатись до Кодексів добросовісності тощо);

5. Дотації, субвенції, субсидії (сприятливі для СГД, що долучаються до добросовісних господарських практик);

6. Державне кредитування (сприятливі для СГД, що долучаються до добросовісних господарських практик);

7. Встановлення податкових пільг та преференцій (сприятливі для СГД, що долучаються до добросовісних господарських практик).

Основною перевагою зазначеної групи є значна правова база для використання зазначених економічних інструментів. Головним недоліком відсутність вимог та критеріїв визначення добросовісності СГД у ключових нормативно-правових актах.

Отже, для усунення зазначеного недоліка пропонується прийняття розпорядженням КМУ оновленої Концепції державної споживчої політики на наступні 10 років, з врахуванням економічних, інфраструктурних та інноваційних стимулів для добросовісних СГД, прийняття оновлених чи внесення змін у Програми соціально-економічного розвитку, внесення змін до нормативно-правових актів, що регулюють правовий статус та особливості застосування вищезазначених засобів впливу.

Наступною групою є організаційно-правові засоби. Це сукупність інструментів, спрямованих на організаційний ефект для СГД. При цьому такий ефект має як внутрішню організаційну спрямованість всередину підприємства, так і зовнішню організаційну спрямованість взаємовідносин з зовнішніми акторами (державна, споживачі, організації із захисту прав споживачів та саморегулювання бізнесу).

Організаційно-правові засоби за характером впливу використовують переважно *прямі методи*; за суб'єктом впливу *обидва методи*; за об'єктом впливу переважно *функціональний метод*; за рівнем охоплення використовуються *всі методи, але з перевагою індивідуального*; за тривалістю впливу також застосовуються *всі методи з перевагою постійного*; за типом впливу на господарську діяльність використовується *переважно*

нетарифні методи; за легітимізацією прийняття обидва методи; за характером впливу *комплексні методи*; за способом втручанням у господарську діяльність *інституційний метод*; за методом підпорядкуванням СГД суспільному господарському порядку переважно *метод автономних рішень*, меншою мірою *методи координації та рекомендацій*; за змістом правового впливу *метод правового регулювання господарської діяльності*.

Використання зазначених методів дозволяють віднести до цієї групи такі організаційно-правові засоби впливу на СГД з метою захисту прав споживачів як:

1. Технічне регулювання;
2. Стандартизація і сертифікація продукції;
3. Атестація виробництва;
4. Практики та процедури добросовісного саморегулювання господарюючих суб'єктів;
5. Процедури прозорості розрахунків та просування товарів та послуг на ринку.

Основною перевагою зазначеної групи є конкретність, прикладна цінність та добровільність для СГД зазначених організаційних інструментів. Головним недоліком недостатня потреба СГД у використанні зазначених інструментів, обумовлене відсутністю належного державного та суспільного запиту на їх використання, а також слабкістю та неорганізованістю суспільного впливу та недостатність (або відсутність) правового регулювання функціонування окремих інструментів.

Для вирішення зазначених проблем слабкості та неорганізованості суспільного впливу, пропонується їх вирішення через внесення змін до Господарського Кодексу України та інших нормативно-правових актів, що врегулюють використання для реалізації завдань та пріоритетів державної споживчої політики групи суспільно-правових засобів. Це сукупність інструментів, спрямованих на суспільний, партнерський, освітній та іміджевий ефект для СГД. Основними акторами цієї групи є споживачі, недержавні організації громадянського суспільства, освітні, інформаційні та наукові установи, що виконують функції захисту прав споживачів та добросовісного бізнесу. За своїм змістом для цілей впливу на СГД для захисту прав споживачів та добросовісної конкуренції, цей блок засобів має відігравати ключову роль, та виконувати роль рушія для всіх трьох інших груп впливу.

Суспільно-правові засоби за характером (напрямом) впливу використовують *обидва методи впливу*; за суб'єктом (джерелом) *недержавний (приватно-партнерський, суспільний, ринковий) метод впливу*; за об'єктом впливу *переважно цільово-ціннісний метод, з частковим застосуванням функціонального*; за рівнем охопленням (масштабом) впливу використовуються *всі методи з перевагою загального*; за три-

валістю впливу *переважно постійні методи*; за типом впливу на господарську діяльність *нетарифний та споживчий (системно-гарантований, навчально-освітній, інформаційний, консультативний, екологічний, дорадчий) методи*; за легітимізацією прийняття використовуються *обидва методи*; за характером впливу *комплексний метод*; за способом втручанням у господарську діяльність *соціально-психологічний метод*; за методом підпорядкуванням СГД суспільному господарському порядку – *переважно методи координації та рекомендацій*; за змістом правового впливу – *застосовується обидва методи впливу*.

Використання зазначених методів дозволяють віднести до цієї групи такі суспільно-правові засоби впливу на СГД:

1. Органи та процедури лобювання, партнерства та представництва споживачів;
2. Органи та процедури альтернативного вирішення спорів та незалежних споживчих експертів;
3. Процедури ієрархічного зростання сприяння та супроводу обґрунтованих справ із захисту прав споживачів;
4. Функціонування відкритих стаціонарних та цифрових інформаційних, освітніх та консультативних баз даних, платформ, центрів, закладів;
5. Представництво у наднаціональних споживчих структурах як державного, так і суспільного рівня.

Основною перевагою зазначеної групи впливу є безпосередній, прозорий та партнерський зв'язок із суспільством, що через посилення поінформованості, організованості, представництва та впливу споживачів та їх об'єднань унеможлиблює ігнорування суспільних інтересів при проведенні господарської діяльності, формує суспільний запит на добросовісність та розвиток добросовісних господарських практик найбільш сприятливих для споживачів. Головним недоліком зазначеної групи є фактична відсутність зазначених інструментів у сучасній економічній системі України, а отже відсутність або недостатність правового визначення її основних інструментів.

Зокрема цьому перешкоджає, недосконалість визначення учасників відносин у сфері господарювання визначених статтею 2 Господарського Кодексу України. Яке на нашу думку певним чином не відповідає частині 2 статті 3 зазначеного Кодексу, адже відповідно до неї «Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватися і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність)». Так само слід згадати частину 3

статті 3 Господарського Кодексу України «Діяльність негосподарюючих суб'єктів, спрямована на створення і підтримання необхідних матеріально-технічних умов їх функціонування, що здійснюється за участі або без участі суб'єктів господарювання, є господарчим забезпеченням діяльності негосподарюючих суб'єктів».

Дійсно діяльність зазначених суспільно-правових засобів впливу на СГД, дозволяє останнім організувати господарську діяльність з врахуванням участі сторонніх незалежних організацій, для врегулювання роботи претензійного відділу, долучення таких організацій для верифікації додержання підписантами Кодексів добросовісних господарських практик, стандартів продукції та обслуговування споживачів, атестації, створення суспільних запитів на добросовісність та споживчого контролю за недобросовісними конкурентними практиками тощо. Тобто виникає не логічна ситуація, коли засоби впливу на СГД з боку споживачів, організацій споживачів та саморегулювання бізнесу існує і використовуються СГД в господарській діяльності, але статусу учасників відносин у сфері господарювання такі організації не мають, а отже мають обмежений доступ до визначених Господарським Кодексом механізмів та до Господарського судочинства. Вищезазначене обґрунтовує як необхідності внесення відповідних змін до ГКУ так і прийняття профільних НПА, що забезпечать правове підґрунтя для утворення зазначених інструментів та врегулюють основні питання їх функціонування.

Відсутність суспільно-правових засобів впливу на СГД, також впливає на участь суспільних організацій у групі юридично-адміністративних правових засобів впливу. Для зазначених засобів основними акторами (контрагентами СГД) є держава (чи муніципальна влада) та недержавні організації громадянського суспільства.

Як вже зазначалось це сукупність інструментів, пов'язаних з договірним, адміністративним, правовим та санкційним ефектом. За характером (напрямом) впливу ними використовуються *прямі методи*; за суб'єктом (джерелом) впливу доцільно використовувати *обидва методи*; за об'єктом впливу *функціональний метод*; за рівнем охопленням (масштабом) впливу *переважно індивідуальний метод*; за тривалістю впливу використовуються *всі методи, але з перевагою разових методів*; за легітимізацією прийняття – *правовий метод*; за характером впливу – *стримуючий метод*; за способом втручання у господарську діяльність переважно *адміністративні та економічні методи*; за методом підпорядкуванням СГД суспільному господарському порядку *методи приписів, рекомендацій та координації*; за змістом правового впливу – *правове регулювання господарської діяльності*.

Використання зазначених методів дозволяють віднести до цієї групи такі юридично-адміністративні правові засоби впливу на СГД:

1. Затвердження та реалізація державної економічної (споживчої) політики та інших програм економічного і соціального розвитку

2. Процедури недержавного (незалежного) контролю;

3. Припинення та призупинення господарської діяльності;

4. Націоналізацію;

5. Управління державних підприємств установ і організацій приватизація;

6. Організаційно-господарські договори, типові та примірні договори;

7. Процедури відшкодування збитків у сфері господарювання;

8. Штрафні та оперативно-господарські, адміністративно-господарські санкції.

Основною перевагою зазначеної групи є певна правова урегульованість зазначених юридично-адміністративних інструментів. Головним недоліком неврахування ними місця та ролі недержавних громадських організацій.

Разом з тим, частина визначених у Господарському Кодексі України основних засобів впливу на СГД не було використано у цьому дослідженні, оскільки такі засоби як ліцензування, та квотування слабо пристосовані саме до їх використання з метою захисту прав споживачів.

Результати дослідження.

В процесі дослідження автор спираючись на висновки провідних науковців господарників (зокрема таких як В. К. Мамутов та О. О. Чупило) що вважають «питання захисту прав споживачів та чесної конкуренції явищами, що взаємодоповнюють один одного, та потребують особливої підтримки держави, а також на свої попередні дослідження, дійшов до висновку, що предмет господарсько-правового регулювання питань пов'язаних з захистом прав споживачів охоплюють всю номенклатуру господарських відносин по вертикалі та по горизонталі. Вони відповідають низці критеріїв, що характеризують їх як складну господарсько-правову категорію, зокрема це: істотний вплив на господарську мету; суб'єктність відносин у сфері господарювання; відповідність основам правопорядку та принципам у сфері господарювання; складність та різноманітність організаційних та технологічних форм; спеціальний та індивідуальний характер правового регулювання; соціальна спрямованість засобів державної підтримки спрямованих на обмеження монополізму та захист споживачів від недобросовісної конкуренції.

Відповідно виникла необхідність встановити тотожність або відмінність понять метода та засобу державного впливу на господарські

відносини. Автор дослідивши позиції значної кількості українських науковців, дійшов висновку, що попри переплетення методів та засобів один з одним, по факту співвідносяться вони як поняття абстрактне до конкретного. Отже, метод, є поняттям абстрактним, що дає загальне розуміння алгоритму досягнення впливу на СГД, в той час як, засіб конкретно вказує на прикладний інструмент (знаряддя) державного впливу на СГД, що передбачений нормами права. Спираючись на ці висновки автор вперше визначив відмінності понять методу та засобу державного впливу на господарські відносини надавши їх конкретні визначення.

Також вперше було, визначено сутність державної споживчої політики та на її підставі мета споживчої політики України, що полягає у розбудові ефективної національної системи ЗПС, через встановлення її принципів, пріоритетів та завдань, забезпечених ефективними та послідовності засобами та методами їх досягнення, через використання структури та ієрархії взаємодії інститутів (суб'єктів) цієї системи.

Було розвинуто наукові доробки українських науковців (зокрема В. С. Щербини) в частині *класифікації методів державного впливу на господарські відносини за одинадцятьма критеріями*: за характером (напрямом) впливу; за суб'єктом (джерелом) впливу; за об'єктом впливу; за рівнем охопленням (масштабом) впливу; за тривалістю; за типом впливу на господарську діяльність; за легітимізацією прийняття; за характером впливу; за способом втручанням у господарську діяльність; за методом підпорядкуванням СГД суспільному господарському порядку; за змістом правового впливу.

Відповідно була розвинута думка українських науковців і в частині поділу основних засобів державного, регіонального, суспільного та саморегулювального впливу на суб'єктів господарювання з метою захисту прав споживачів, на чотири групи: економіко-правові засоби; організаційно-правові засоби; суспільно-правові засоби; юридично-адміністративні правові засоби.

Фактично вони були доповненні суспільно-правовими засоби (з суспільним, партнерським, освітнім та іміджевим ефектом), через величезний вплив яке оказує європейські суспільні інститути (суб'єкти) на СГД, та євроінтеграційні процеси в Україні.

Автор погодився з думкою низки українських науковців, які вважають що окрім переліку основних засобів визначених у ст. 12 ГКУ, їх можна розширити додатковими засобами, в залежності від специфіки відповідної державної політики та її пріоритетів та завдань. Отже, автор врахувавши специфіку споживчої політики визначив можливість застосування

у зазначеному контексті таких запропонованих науковцями засобів впливу як: припинення та призупинення господарської діяльності; націоналізація; управління державних підприємств установ і організацій приватизація; організаційно-господарські договори, типові та примірні договори; процедури відшкодування збитків у сфері господарювання; штрафні та оперативно-господарські, адміністративно-господарські санкції.

Крім того, автор запропонував їх доповнення засобами, що досягаються державою через розвиток державного партнерства з суспільними та саморегулювальними суб'єктами.

Зокрема до таких засобів було віднесено вплив через; органи лобювання, партнерства та представництва; органи альтернативного вирішення спорів; органу незалежних споживчих експертиз; процедури ієрархічного зростання сприяння та супроводу обґрунтованих справ із захисту прав споживачів; процедури недержавного (незалежного) контролю; практик та процедур добросовісного саморегулювання господарюючих суб'єктів; відкриті стаціонарні та цифрові інформаційні, освітні та консультативні бази даних, платформи, центри, заклади; процедури прозорості розрахунків та просування товарів та послуг на ринку; обов'язкового повноцінного представництва у наднаціональних споживчих структурах як державного, так і суспільного рівня.

Висновки та пропозиції.

Таким чином, було встановлено, що в Україні фактично відсутні ключові засоби державного, регіонального, суспільного та саморегулювального впливу на суб'єктів господарювання з метою захисту прав споживачів, в-першу чергу такі як суспільно-правові засоби, що притаманні для європейської споживчої політики.

Отже було запропоновано для усунення недоліків, що притаманні економіко-правовим засобам прийняти розпорядження КМУ оновленої Концепції державної споживчої політики на наступні 10 років, з врахуванням економічних, інфраструктурних та інноваційних стимулів для добросовісних СГД, прийняття оновлених чи внесення змін у Програми соціально-економічного розвитку, внесення змін до нормативно-правових актів, що регулюють правовий статус та особливості застосування вищезазначених засобів впливу. Для усунення недоліків організаційно-правових засобів та юридично-адміністративних правових засобів впливу на СГД, було запропоновано їх вирішення через внесення змін до Господарського Кодексу України та інших нормативно-правових актів, що врегулюють використання для реалізації завдань та пріоритетів державної споживчої політики групи суспільно-правових засобів.

Література

1. Осетинська Г.А. Цивільно-правовий захист прав споживачів за законодавством України: дисертація з права. Мего-Інфо – Юридичний портал №1. 2006. URL: <http://mego.info/матеріал/дисертація-з-права-цивільно-правовий-захист-прав-споживачів-за-законодавством-україни-осети>
2. Язвінська О.М. Цивільно-правова відповідальність за порушення законодавства про захист прав споживачів. *Економіка та управління на транспорті*. 2016. Вип. 2. С. 255–261. URL: <http://publications.ntu.edu.ua/eut/2015-02/255-261.pdf>
3. Мамутов В.К., Чувпило О.О. Господарче право зарубіжних країн : підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів / Міжнародний фонд «Відродження». Київ : Ділова Україна, 1996. 352 с.
4. Подцерковний О.П. Господарське право : підручник. Одеса : Вид-во Фенікс, 2018. 616 с.
5. Господарський Кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV / Офіційний Веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
6. Щербина В.С. Господарське право : підручник. 6-те видання. Київ : Вид-во Юрінком-Інтер, 2013. 636 с. URL: <http://kizman-tehn.com.ua/wp-content/uploads/2018/02/Господарське-право-Щербініна-В-С.pdf>
7. Тертишна Л.С. Господарсько-правові засоби реалізації державної регіональної політики. *Економічна теорія та право*. 2017. №3 (30). С. 145–158. URL: <http://econlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/3-145-158.pdf>
8. Шабанов Р.І. Щодо поняття господарсько-правових засобів державного регулювання економіки за законодавством України. *Господарське право і процес*. 2016. № 11. С. 84–88. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/1_2019/38.pdf
9. Коритін Д.С. Правове регулювання господарської діяльності малих та середніх підприємств : монографія / Нац. акад. прав. наук України; НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України. Харків : 2021. 240 с. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2022/02/Mono_Korytin_21.pdf
10. Смолин Г.В. Господарське право України. Загальна частина : підручник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 483. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3bac_pravo/Hospod.-pravo.-Smolin.pdf
11. Лічак Д.В. Господарсько-правове забезпечення непрямої державної підтримки суб'єктів господарювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Одеса, 2011. 21 с. С. 34.
12. Нагорна Л.П. та ін. Політична енциклопедія. Київ : Парламентське видавництво, 2011. С. 443.
13. Зверева О.В. Захист прав споживачів : навч. пос. Київ : Центр навч. л-ри, 2007. 192 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/10-Zahist_prav_sporivachiv-Zvereva.pdf
14. Дубенко С. Д. та ін. Теоретико-методологічні основи та основні напрями реалізації споживчої політики в системі державного управління (ст. 37). *Споживча політика в системі державного управління*: навч.-метод. посіб. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. Київ : Тютюкін, 2009. 248 с.
15. Толстоног В.В. Державна політика у сфері захисту прав споживачів та її взаємозв'язок із державною споживчою політикою. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 3. С. 141–144. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2015/32.pdf
16. Мужайло В.Д., Слєбодянюк О.О. Стан, проблеми та основні напрями споживчої політики в

Україні. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2004. № 18. С. 265–271.

Анотація

Лига А. І. Господарсько-правові засоби державного, регіонального, суспільного та саморегулювального впливу на суб'єктів господарювання з метою захисту прав споживачів. – Стаття.

В процесі дослідження автор, дійшов до висновку, що предмет господарсько-правового регулювання питань пов'язаних з захистом прав споживачів охоплюють всю номенклатуру господарських відносин по вертикалі та по горизонталі. Вони відповідають низці критеріїв, що характеризують їх як складну господарсько-правову категорію, зокрема це: істотний вплив на господарську мету; суб'єктність відносин у сфері господарювання; відповідність основам правопорядку та принципам у сфері господарювання; складність та різноманітність організаційних та технологічних форм; спеціальний та індивідуальний характер правового регулювання; соціальна спрямованість засобів державної підтримки спрямованих на обмеження монополізму та захист споживачів від недобросовісної конкуренції.

Автор, дійшов висновку, що попре переплетення методів та засобів один з одним, співвідносяться вони як поняття абстрактне до конкретного. Отже, метод, є поняттям абстрактним, що дає загальне розуміння алгоритму досягнення впливу на СГД, в той час як, засіб конкретно вказує на прикладний інструмент (знаряддя) державного впливу на СГД, що передбачений нормами права.

Спираючись на зазначений висновок, автор вперше визначив відмінності понять методу та засобу державного впливу на господарські відносини надавши їх конкретні визначення.

Також вперше було, визначено сутність державної споживчої політики та на її підставі мета споживчої політики України, що полягає у розбудові ефективної національної системи ЗПС, через встановлення її принципів, пріоритетів та завдань, забезпечених ефективними та послідовними засобами та методами їх досягнення, через використання структури та ієрархії взаємодії інститутів (суб'єктів) цієї системи.

Було розвинуто наукові доробки українських науковців в частині класифікації методів державного впливу на господарські відносини за одинадцятьма критеріями.

Відповідно була розвинута думка українських науковців і в частині поділу основних засобів державного, регіонального, суспільного та саморегулювального впливу на суб'єктів господарювання з метою захисту прав споживачів, на чотири групи: економіко-правові засоби; організаційно-правові засоби; суспільно-правові засоби; юридично-адміністративні правові засоби.

Фактично вони були доповненні суспільно-правовими засоби (з суспільним, партнерським, освітнім та іміджевим ефектом), через величезний вплив яке оказує європейські суспільні інститути (суб'єкти) на СГД, та євроінтеграційні процеси в Україні.

Автор погодився з думкою низки українських науковців, які вважають що окрім переліку основних засобів визначених у ст. 12 ГКУ, їх можна розширити додатковими засобами, в залежності від специфіки відповідної державної політики та її пріоритетів та завдань. Отже, автор врахувавши специфіку споживчої політики визначив можливість застосування у зазначеному контексті таких запропонованих науковцями засобів впливу.

Крім того, автор запропонував їх доповнення засобами, що досягаються державою через розвиток державного партнерства з суспільними та саморегулювальними суб'єктами.

Ключові слова: споживачі, саморегулювання, мета споживчої політики, сутність споживчої політики, господарсько-правові засоби, суспільно-правові засоби.

Summary

Lyha A. I. Economic and legal means of state, regional, social and self-regulatory influence on business entities with the purpose of protecting consumer rights. – Article.

In the process of research, the author came to the conclusion that the subject of economic and legal regulation of issues related to the protection of consumer rights covers the entire nomenclature of economic relations vertically and horizontally. They meet a number of criteria that characterize them as a elaborate economic and legal category, in particular: significant impact on the economic purpose; the subjectivity of business relations; compliance with the principles of law and order and principles in the field of business; complexity and variety of organizational and technological forms; special and individual nature of legal regulation; social orientation of means of state support aimed at limiting monopoly and protecting consumers from unfair competition.

The author came to the conclusion that despite of the interweaving of methods and tools, they are related as an abstract concept to a concrete one. Therefore, the method is an abstract concept that gives a general understanding of the algorithm for achieving influence on the subject of economic activity, while the tool specifically indicates an applied instrument (method) of state influence on the subject of economic activity, which is provided for by legal norms.

Based on this conclusion, the author for the first time defined the differences between the concepts of methods and means of state influence on economic relations, providing their specific definitions.

It was also the first time that the essence of the state consumer policy was defined and, on its basis, the goal of the consumer policy of Ukraine, which consists in the development of an effective national system of consumer protection, through the establishment of its principles, priorities and tasks, provided with effective and consistent means and methods of their achievement, through the use of the structure and hierarchies of interaction of institutions (subjects) of this system.

Scientific works of Ukrainian scientists were improvein terms of classification of methods of state influence on economic relations according to eleven criteria.

Accordingly, the opinion of Ukrainian scientists was improved in terms of the division of the main means of state, regional, public and self-regulatory influence on business entities for the purpose of protecting consumer rights into four groups: economic and legal means; organizational and legal means; social and legal means; juridically and administrative legal means.

In fact, they were supplemented by social and legal means (with a social, partnership, educational and image effect), due to the enormous influence that European social institutions (entities) have on the subjects of economic activity, and European integration processes in Ukraine.

The author agreed with the opinion of a number of Ukrainian scientists who believe that in addition to the list of basic means specified in Art. 12 of the Economic Code of Ukraine, they can be expanded by additional means, depending on the specifics of the relevant state policy and its priorities and tasks. Therefore, the author, taking into account the specifics of consumer policy, determined the possibility of using such means of influence proposed by scientists in the specified context.

In addition, the author suggested supplementing them with means achieved by the state through the development of state partnership with public and self-regulatory entities.

Key words: consumers, self-regulation, the purpose of consumer policy, the essence of consumer policy, economic and legal means, social and legal means.